

JUSNOMIA – JUSTIȚIA SOCIALĂ CA PREMISĂ POLITICĂ A DREPTULUI

Anton PARLAGI

Anton PARLAGI

Conf. univ. dr., Facultatea de Științe Sociale și Administrative, Universitatea Nicolae Titulescu, București, România
Tel.:0040-213-309.032
E-mail: antonparlagi@yahoo.com

**Jusnomia – Social Justice
as political Premise for Law**

Abstract

According to the political phenomenology of law, social justice is (or it should be) a way of extrapolating justice and the imperative moral norm which states that each individual should be equally treated regardless of the perspective (anthroponomical, socioeconomic or politonomic one) through which his/her existence is defined. The jusnomia of social justice implies not only that the legal system is (or it should be) just/fair, but also that the fulfillment of justice is a condition of socioarchy (which is opposed to anarchy). The jusnomic character of justice resides in the fact that the individuals' social behavior is rationally and not socially grounded; this means that the individuals' legal existence is pre-established through norms, independently of their will. As long as from an ideonomic point of view fairness will remain an ideal which justice aims to fulfill, from a politonomic point of view, fairness is a key legal principle.

Key words: jusnomia, socioeconomy, politonomy, ideonomic justice, socioeconomy equity.

*Revista Transilvană
de Științe Administrative
2(29)/2011, pp. 118-138*

Motto:

Funcția sociogenică a justiției sociale se realizează la nivel ideonomic prin principiul dreptății, la nivel socionomic prin echitate, și la nivel politonomic prin corectitudine politică.

1. Dreptatea ca jusnomie

Pentru fenomenologia politică a dreptului, justiția socială este (sau ar trebui să fie) o formă de extrapolare a dreptății, a normei morale imperative, conform căreia fiecare individ trebuie tratat în mod egal cu ceilalți în oricare dintre ipostazele sale existențiale: antroponomică, socionomică sau politonomică. Jusnomia justiției sociale nu se manifestă doar prin faptul că sistemul juridic este (sau ar trebui să fie) drept, cât și prin faptul că înfăptuirea dreptății este o condiție a socioarhiei (în opoziție cu anarhia). Caracterul jusnomic al dreptății reiese din faptul că indivizii nu au un comportament social din motive raționale, ci din rațiuni sociale, în sensul că existența lor juridică este predeterminată prin norme, independent de voința lor. Atâta timp cât la nivel ideonomic dreptatea va rămâne un ideal de justiție, la nivel politonomic justiția va fi considerată un principiu tutelar (suveran) al dreptului. În acest sens se poate vorbi în plan ideonomic de o nomocrație care recunoaște forța dreptului prin prisma principiului de dreptate, ca factor intrinsec oricărui sistem juridic. În schimb, la nivel politonomic, ideocrația reflectă justiția socială ca pe o expresie a unei voințe suverane, a unei autorități supreme care este capabilă să decidă în mod arbitrar modul de înfăptuire a dreptății. Politocrația promovează și utilizează justiția socială ca pe un instrument de supralegalitate, pentru a putea implementa normele, principiile și valorile politice prestabilite; în schimb, sociocrația concepe justiția socială ca pe un instrument de semilegalitate, în virtutea faptului că ea poate să distribuie dreptatea indiferent dacă respectă sau nu, legea. Existența acestor divergențe conceptuale fac din justiție o instituție ireductibilă a dreptății sociale; deși concepțiile sunt rezonabile (pot fi argumentate logic), ele fac imposibilă o ideonomie unanim acceptată asupra dreptății ca echitate în sensul de care vorbea J. Rawls. În acest context demogonia relevă că justiția nu poate exista doar în sfera ideonomiei și că, pentru a se realiza ca dreptate socială, ea trebuie să fie garantată politic (evident prin reglementarea ei juridică).

Ipoteză. Legea își extrage autoritatea din principiul de justiție, pe care cel puțin formal, îl reprezintă, ceea ce i-a făcut pe mulți juriști să o definească impropriu ca „superlegalitate”. Din păcate raționamentul juridic nu poate demonstra posibilitatea unei „sublegalități”, și nici a unei „superlegalități”.

Jusnomia este principiul justiției sociale conform căruia dreptatea este din punct de vedere socionomic egalitate, în virtutea faptului că toți indivizii au aceeași valoare socială. Așadar, acest principiu reflectă la nivel ideonomic egalitatea indivizilor (în sens politonomic), precum și identitatea lor de valoare (în sens socionomic). Dacă la nivel ideonomic dreptatea se poate exprima rațional sub forma unei egalități matematice, la

nivel socio-economic dreptatea se exprimă numai ca o egalitate virtuală între două valori sociale. Ceea ce relevă fenomenologia politică a dreptului este faptul că deși individul are aceeași șansă de a beneficia de dreptate ca toți ceilalți (ideonomic), el nu are aceeași șansă la distribuția beneficiilor sociale ca formă a dreptății (socio-economic). Ca urmare, justiția socială trebuie să realizeze concordanța dintre cele două dimensiuni ale dreptății din sfera ideonomiei, cu echitatea din sfera socio-economiei. De la Sfântul Augustin încoace s-a afirmat că statul trebuie să fie o comunitate constituită pe principiul dreptății așa cum era el înțeles ca virtute prin care fiecare individ primește ceea ce este al său: *justitia porro ea virtus est, quae sua cuique distribuit*. Deosebirea dintre dreptate și echitate reflectă, în limbaj politonomic, deosebirea dintre statul de drept și dreptatea statului. Se poate înțelege așadar de ce politocrația nu a stat niciodată pasivă față de modul în care se împlinște justiția socială, ci dimpotrivă, a acționat prin intermediul sistemului juridic pentru a pune de acord principiile de dreptate cu un anumit tip de echitate socială. Concepția politică asupra dreptății ca echitate pe care o propune Rawls are argumente ideonomice irefutabile, dar nu și politonomice, pentru că pleacă de la premiza eronată că instituțiile (politice, sociale, economice etc.), vor aplica principiul dreptății ca echitate, deși instituțiile la rândul lor, sunt expresia unor relații de inequități (formalizate juridic de către o anumită voință politică).

Teză. Principiile fundamentale sintetizează și promovează valorile esențiale ale societății pentru că exprimă raționamente asupra fenomenelor juridice (Buche, 1962, p. 56).

Ipoteză. În cele din urmă, dreptatea ca echitate este elaborată în termenii acelor idei care sunt considerate a fi conținute implicit în cultura politică publică a unei societăți democratice moderne (Rawls, 1993, pp. 11-15).

Fenomenologia dreptului relevă că justiția socială se manifestă diferit ca urmare a influenței sistemului politic asupra normelor și principiilor de dreptate formalizate juridic. Justiția socială se realizează fie în mod obiectiv (neplanificat) în societățile libere bazate pe jocul dreptății și al nedreptății, fie în mod planificat, prin norme de acțiune subiective impuse, în cazul societăților totalitare. Din perspectivă ideonomică se poate observa dihotomia dintre cele două tipuri de justiție socială: tipul de justiție care consideră că echitatea se poate realiza în absența unei reglementări juridice, și un alt tip de justiție care se bazează pe reglementarea juridică. La nivel ideonomic este mai util (din punct de vedere politic) un sistem care reglementează echitatea deoarece sistemul de drept asigură în același timp și protecția juridică a instituției reglementate. Din păcate, socio-economic, echitatea nu poate fi reglementată în primul rând pentru că nu există un consens social cu privire la normele aplicabile, și, în al doilea rând, pentru că echitatea este definită ca funcție a economiei de piață liberă, nu a sistemului politic. Acesta este motivul pentru care statul minimal nu trebuie să intervină în reglementarea echității și trebuie să accepte dreptatea ca îndreptățire, în sensul că distribuția bunurilor este dreaptă dacă provine dintr-o altă distribuție

dreaptă prin mijloace legitime. În fine, din perspectivă politonomică, reglementarea echității presupune intervenția politocrației pentru corectarea unor eventuale efecte inechitabile, o „îndreptare” a justiției sociale (presupus obiectivă) prin acțiuni de corecție juridică (presupus subiective). Pentru politocrație principiul dreptății ca îndreptățire nu poate fi argumentat nici istoric și nici juridic pentru că fiecare regim politic este mai degrabă îndreptățit să înlăture principiile vechiului sistem de drept (decât să le preia) și să le înlocuiască prin norme conforme cu noua ideonomie.

Ipooteza 1. Dreptatea socială nu este posibilă pentru că nu există principii universale care să o guverneze, iar dacă s-ar descoperi asemenea principii, atunci ar fi imposibil un acord cu privire la modul în care ele trebuie aplicate (von Hayek, 1982, p. 140).

Ipooteza 2. Principiile istorice ale dreptății ca îndreptățire derivă din faptul că acțiunile din trecut ale indivizilor pot să creeze îndreptățiri sau merite diferite cu privire la lucruri (Nozick, 1997, pp. 199-203).

Ipooteza 3. Teoria dreptății elaborată de J. Rawls se bazează pe două principii: primul conform căruia fiecare persoană are un drept egal la cel mai cuprinzător sistem de libertăți, compatibil cu sistemele celorlați; al doilea, inegalitățile sociale și economice trebuie structurate astfel încât să asigure beneficii mai mari pentru cei dezavantajați (Rawls, 1971, p. 302).

Pentru a se manifesta ca principiu politic al dreptului, justiția socială trebuie să fie întâi de toate întemeiată deontonomic, pe principiul dreptății, ceea ce presupune ca norma juridică să exprime prin conținut această trebuință, ca determinare, ca modalitate și ca finalitate a dreptului. Fenomenologic se poate observa că la nivel ideonomic principiul dreptății pare identic pentru toți indivizii, dar nu și la nivel socionomic întrucât dreptatea este „deformată” (interpretată subiectiv) de fiecare individ în funcție de propriile interese, nevoi și aspirații. Acest fenomen face necesară intervenția normelor de drept prin care să existe o apreciere rațională, impersonală, asupra conduitei sociale. În același timp, justiția socială presupune o dreptate „umană” în sensul că ori de câte ori exercitarea unui drept contravine umanității dreptului, *summum jus, summa injuria*, ar trebui să intervină principiul socionomic de echitate. Desigur că justiția socială are menirea de a promova dreptatea „etică” în sens kantian, în așa fel încât normele dreptului pozitiv să garanteze dreptatea și echitatea. Acest criteriu al verificării validității dreptului prin intermediul moralei și-a dovedit dimensiunea sociogonică încă din antichitate: *lex injusta non est lex*. Mai recent, J. Rawls, apărător fervent al nesupunerii civice, susține că autoritatea se află în interiorul nostru, pentru a ne spune ce trebuie să facem, mai degrabă decât în exterior, pentru a ne spune același lucru. Aserțiunea rawlsiană rămâne valabilă doar la nivel ideonomic pentru că, din punct de vedere socionomic, dreptatea se realizează (sau nu) ca justiție specifică unui sistem politocratic, chiar dacă principiile morale nu se schimbă.

Ipoteză. J. Rawls susține că aceia care „recunosc datoria morală de justiție nu mai trebuie să se supună puterii coercitive a suveranului” (Rawls, 1971, p. 337).

Jusnomia abordează aptitudinea politocrației de a garanta aplicarea corectă a principiilor de drept privind egalitatea dintre membrii colectivității în administrarea justiției. Dacă din perspectivă politonomică prezumția de nevinovăție nu trebuie dovedită, pentru că este formalizată de politocrație într-o normă juridică, din punct de vedere ideonomic această prezumție este falsă cât timp nicio instanță nu s-a pronunțat printr-o hotărâre definitivă și irevocabilă în acest sens cu privire la toți indivizii. Din punct de vedere ideonomic atât prezumția de nevinovăție, cât și prezumția de vinovăție sunt drepte (raționale), ceea ce înseamnă că aplicarea uneia în detrimentul celeilalte ar fi injustă și justiția ar fi nedreaptă. Afirmatia că toți oamenii sunt nevinovați până la proba contrarie nu poate avea caracter de adevăr absolut întrucât nu există nicio posibilitate de a verifica empiric acest raționament. Din dorința de a se promova dreptatea socială ca deziderat politic s-au formulat principii de drept evident injuste din punct de vedere socionomic, cum ar fi sintagma că este mai corect un sistem juridic care nu pedepsește toate persoanele vinovate, decât un sistem juridic care pedepsește unele persoane nevinovate. Dacă ideonomic nu putem justifica de ce o ipoteză este justă și cealaltă nu, înseamnă că este necesar un alt criteriu decât cel logic pentru a justifica aplicarea uneia din ele ca principiu de drept și acest criteriu nu poate fi decât politonomic. *Exempli gratia*, în sistemele democratice se aplică în drept prezumția de nevinovăție, spre deosebire de sistemele totalitare în care se aplică mai degrabă principiul prezumției de vinovăție.

Ipoteză. A spune că este mai bine ca orice număr de vinovați să rămână liberi mai degrabă ca o persoană inocentă să fie pedepsită, probabil ar cere să nu avem deloc nici un sistem de pedepsire (Nozick, 1997, p. 141).

Plecând de la afirmația lui Aristotel conform căreia dreptatea aparține judecătorului, jurisprudența s-a străduit să argumenteze dreptul judecătorului de a face dreptul. Dacă la nivel ideonomic legea exprimă voința majorității care a adoptat-o, la nivel socionomic legea își urmează propriul destin, inclusiv prin intermediul judecătorilor care o aplică în mod necesar (nu întotdeauna corespunzător) în conformitate cu principiile de dreptate. Această dimensiune sociogenică a dreptății derivă din interpretarea judecătorului care apreciază nu doar modul de aplicare, ci și consecințele aplicării legii. În sens ideonomic așadar, jurisprudența nu are ca finalitate dreptul, ci dreptatea ca justiție socială, în măsura în care interpretează și aplică dreptatea în mod identic, în toate cazurile sociale identice. Deși în plan ideonomic este recunoscută autoritatea precedentului judiciar de către majoritatea sistemelor de drept, totuși jurisprudența nu are aceeași valoare socionomică: în sistemul de drept romano-germanic jurisprudența nu este recunoscută ca izvor de drept, în timp ce în sistemul de drept anglo-saxon precedentul judiciar este un important izvor de drept. Înseamnă că justiția, ca instituție de dreptate socială, depinde de factori de natură politonomică, în primul rând de principiile politice ale sistemului de drept, în virtutea cărora politocrația recunoaște

(sau nu) fie judecătorului, fie legii, autoritatea de a stabili dreptatea. Așadar concepția rousseauiană asupra judecătorului obligat să respecte textul legii nu poate explica nici măcar la nivel ideonomic justiția ca dreptate, pe de o parte pentru că legile sunt nedrepte, iar pe de altă parte pentru că modul de aplicare a legilor este adesea nedrept.

Teză. În măsura în care o decizie judecătorească anterioară interpretează dreptul existent, această interpretare se impune în cauzele suficient de asemănătoare (Brun și Tremblay, 1990, p. 24).

Ipoteză. În sistemul american justiția depinde atât de antecedentele biografice ale judecătorului, cât și de precedentele judiciare ale tribunalelor (Schroder și Glick, 1989).

Jusnomia ca tip de dreptate socială este utilă în primul rând pentru că are valoare ideonomică pentru justiție și în al doilea rând pentru că prin dreptul pozitiv configurează un anumit tip de sistem juridic, necesar și suficient, pentru menținerea status-quo-ului politic. În plus, justiția socială acționează ca funcție demogonică pe de o parte pentru că ea apără normele și principiile sistemului politic, iar pe de altă parte pentru că definește și protejează normele și principiile sistemului de drept. Această funcție pragmatică a justiției sociale este exagerată în ideonomia americană care susține că drepturile și libertățile individuale trebuie să fie mai presus de lege. Capacitatea justiției de a fi pragmatică, de a realiza dreptatea socială ca socialitate a dreptății, depinde de capacitatea ei de a aplica legea în beneficiul individului, al binelui individului, sau al binelui social care nu contravine binelui individual. Justiția socială nu a fost niciodată un simplu act de aplicare a legii, ci un act de înțelegere, interpretare și valorizare a principiilor dreptului; o aplicare mecanică ar fi mult mai ușor și mai rapid de realizat prin intermediul calculatoarelor. Din punct de vedere ideonomic teoria poate fi argumentată prin faptul că pragmatismul recunoaște supremația dreptății și permite nomocrației să acționeze, chiar și discreționar pentru a (re)stabili dreptatea. Nomocrația prin forța legii pozitive, respectă/asigură aplicarea principiului diversității, fiecare situație juridică fiind unică și având o soluție unică. Nomocrația, prin forța rațiunii, permite judecătorului să se desprindă de paragrafe și precedente legale pentru a avea percepția clară asupra dreptății puse în joc în fiecare cauză. În fine, nomocrația, prin forța idealului de dreptate, plutește deasupra justiției și, din păcate, deasupra realității sociale, atâta timp cât nu este acceptată și/sau garantată de politică ca valoare demogonică.

Teoria dreptății este contestată în plan ideonomic de către doctrina comunitariană care neagă atât concepția individualismului „asocial”, cât și caracterul universalist al teoriei dreptății de sorginte rawlsiană. Pentru comunitarieni restrângerea unor drepturi se justifică doar dacă asigură realizarea altor drepturi, mai importante pentru societate decât pentru individ. Individul nu se află în situația unui „eu” care trebuie situat (*unencumbered self*) în sistemul social, ci al individului căruia societatea trebuie să-i recunoască situația de egalitate politică, similară cu a celorlați. Comunitarianismul se cantonează exclusiv în sfera ideonomiei prin faptul că definește omul ca un „eu”, situat

într-o anumită tradiție și în funcție de care primește anumite atribute și dobândește o identitate personală. În fenomenologia politică a dreptului nu poate fi acceptat caracterul neutru al dreptății nici măcar din perspectivă ideonomică, din moment ce există mai multe comunități cu sisteme normative diferite și, ca atare, mai multe „sfere ale justiției”. În plus, din perspectivă socioeconomică orice teorie a dreptății trebuie să se întemeieze pe natura specifică fiecărei comunități, pe principiul unei dreptăți complexe, diferențiate, în așa fel încât nerecunoașterea diverselor tipuri de drepturi să nu ducă la injustiție socială. În fine, din punct de vedere politonomic, regimul politic nu este doar o condiție pentru justiția sistemului, ci și un instrument de apărare a sistemului de justiție. Politocrația care ignoră dreptatea fiecăreia dintre sferele justiției duce la tiranie; numai politocrația care recunoaște că principiul dreptății este divers (complex) poate asigura justiția socială (evident în limitele unei comunități). Sistemele politice trebuie să își asume așadar responsabilitatea pentru modul în care se realizează justiția la nivelul comunității din trei motive: pentru a asigura dezvoltarea individului în sens antroponomic, pentru a asigura echitatea în sens socioeconomic și pentru a asigura egalitatea indivizilor în sens politonomic.

Teză. În opinia lui M. Freedon, statul poate să intervină în reglementarea socială instituind restricții doar pentru acțiunile care se abat de la atributul omenesc de a se dezvolta și de a prospera în cooperare cu ceilalți (Freedon, 1998, p. 114).

2. Echitatea jusnomică

Deși dreptatea este un factor esențial pentru înfăptuirea justiției sociale ea nu se realizează în mod automat, ca echitate socială, astfel încât pentru politonomie este greu (dacă nu imposibil) de a defini (printr-o reglementare) conceptul de justiție. Sociologia dreptului a tratat *in extenso* problema idealului de justiție ceea ce a făcut posibilă atât cunoașterea factorilor specifici diferitelor moduri de organizare socială care au influențat evoluția dreptului, cât și a instituțiilor de drept care au influențat evoluția structurilor sociale. Fenomenologia politică a dreptului extinde domeniul justiției dincolo de organizarea socială, în sfera sistemelor culturale, religioase, spirituale, precum și în arealul de civilizație al popoarelor. Dacă în sens ideonomic justiția se definește ca dreptate rațională, în sens socioeconomic ea se definește ca dreptate socială (sau echitate) și se manifestă formal ca aplicație a principiului „tratament egal pentru persoane egale”. Echitatea socială este un principiu de acțiune al unui tip de justiție care impune și apără o normă juridică potrivit căreia membrii aceleiași categorii sociale să fie tratați de lege în mod egal. Dacă am rămâne în domeniul sociologiei ar trebui să ne mulțumim cu explicația că legea are ca scop doar stabilirea indivizilor care fac parte din categoriile sociale între care trebuie să existe egalitate conform unor criterii prestabilite. Această abordare nu poate explica cine și de ce stabilește criteriile nonjuridice ale legii, de ce sunt preferate unele criterii în locul altora și de ce trebuie distribuită echitatea (în condițiile în care inechitatea ar duce la creșterea numărului celor mulțumiți). S-a afirmat în acest sens că oamenii preferă să fie mai puțin liberi dacă sunt egali, decât să fie liberi, dar inegali. Aplicarea mecanică a dispozițiilor legii

la toate categoriile sociale poate genera inechități grave, nepermise într-un stat de drept și aceasta este de fapt explicația imposibilității aplicării aceleiași norme unor persoane diferite sau unor situații diferite. Este necesar așadar să apelăm la ideonomie pentru a explica faptul că legea protejează formal echitatea ca principiu al dreptății raționale, nu sociale. Este știut că jurisconșulții romani utilizau sintagma *aequitatis*, pentru a defini caracterul neutru (imparțial) al normei de drept. Din perspectivă socioeconomică echitatea nu este nicidecum neutră, în primul rând pentru că depinde de tipul și caracterul justiției și în al doilea rând, de modul în care se realizează justiția ca *aequitas in actu*. Așadar, pentru ca justiția ideală să devină justiție socială echitatea trebuie să fie instituită fie prin intermediul legiuitorului, care poate modifica norma de drept pozitiv în așa fel încât ea să asigure dreptatea, fie prin intermediul judecătorului care poate interpreta norma de drept, în scopul de a produce efecte juridice care să asigure dreptatea.

Teză. Pentru a se garanta obiectivitatea și imparțialitatea trebuie să existe o repartizare justă a drepturilor și obligațiilor astfel încât principiul echității să nu rămână un deziderat abstract, ci să devină o realitate cotidiană în raporturile juridice (Weale, 1973, p. 314).

Antiteză. Conform opiniei lui Perelman realizarea unei justiții concrete nu este o necesitate socială fiind suficientă justiția formală (Perelman, 1963).

Justiția trebuie să realizeze echitatea socială pentru a soluționa în primul rând conflictul dintre dreptatea ca rațiune (în sens ideonomic) și dreptatea ca echitate (în sens socioeconomic) pornind de la ambivalența naturii umane, sfâșiată între dorința de adevăr și dorința de putere. Dacă acceptăm premiza că justiția socială este un scop al activității politice atunci ajungem la concluzia că ea trebuie să fie așezată la baza sistemului de drept pentru a garanta echitatea socială, sau altfel spus, pentru a-și realiza funcția sociogenică. Prin urmare, conceptul de echitate socială interesează fenomenologia dreptului deoarece reflectă un sistem juridic conform căruia societatea se organizează și funcționează în beneficiul tuturor, sau altfel spus, în mod drept (echitabil). Dacă sub aspect socioeconomic echitatea socială este un principiu fundamental al justiției, sub aspect politonomic justiția trebuie să fie fundamentul echității sociale. Demoechitatea, sau echitatea socială, este așadar un principiu legitim de coerență socioeconomică în virtutea faptului că prin el se asigură justiția socială.

Echitatea demonomică se fundamentează pe ideea unui tip de justiție distributivă, enunțată încă de Aristotel, pentru că are ca fundament ideonomic principiul proporționalității, conform căruia fiecare individ are dreptul de a primi ceea ce i se cuvine. J.J. Rousseau a încercat să fundamenteze justiția distributivă și la nivel socioeconomic, afirmând că este inechitabil ca o mână de oameni să se îmbuibe cu prisosuri, în timp ce mulțimea înfometată este lipsită de strictul necesar. Dacă la nivel socioeconomic, echitatea socială implică obligația sociocrației de a redistribui bunuri și servicii necesare funcționării comunității, la nivel politonomic apare obligația de a garanta prin instituții juridice serviciile de îndeplinire a justiției. În acest sens,

asigurarea echității sociale constituie o obligație pentru puterea politică atâta timp cât justiția este funcția definitorie a puterii (sistemului) de drept. Din perspectiva fenomenologiei dreptului, un sistem juridic echitabil permite distribuția proporțională a bunurilor sociale conform unor criterii de natură ideonomică (dreptul de proprietate intelectuală), de natură socionomică (dreptul de proprietate) sau antroponomice (dreptul la viață privată) sau chiar politonomice (dreptul de a exercita o funcție de autoritate publică). Este logic ca liberalismului absolut să asimileze justiția socială cu garanțiile pe care politocrația le oferă libertății individuale, proprietății private și economiei de piață, întrucât ele produc bunăstarea, iar fără bunăstare nu s-ar putea redistribui nimic. Trebuie amintită și doctrina atenuată a liberalismului, fabianismul care consideră că dreptatea socială este posibilă în condițiile economiei de piață numai dacă statul reglementează juridic redistribuirea bunăstării în folosul tuturor indivizilor.

Teză. În opinia lui M. Friedman, sentimentul egalitarist are tendința de a folosi guvernământul ca instrument pentru redistribuirea veniturilor (Friedman, 1962, p. 181).

Antiteză. Modelul de dreptate socială în cazul democrației de tip occidental prezintă riscul transformării ordinii spontane, specifice societății libere, într-o coaliție de interese organizate (von Hayek, 1982, p. 2).

În fenomenologia dreptului, principiul distributivității care asigură echitatea socială este absolut necesar pentru justificarea politonomică a conceptului de justiție. Distributivitatea în sine, nu asigură în niciun fel înfăptuirea justiției, tot așa cum justiția, fără distributivitate nu asigură în niciun fel echitatea socială. Începând cu Aristotel justiția a fost corelată cu distributivitatea ca formă de raport între stat și individ, în sensul că fiecare persoană este îndreptățită să ceară și să primescă de la stat proporțional cu rangul, meritele și aportul său. În fenomenologia dreptului, justiția distributivă definește echitatea distribuirii venitului social către populație în scopul asigurării, prin mijloace juridice, a minimei bunăstări pentru fiecare individ. La nivel ideonomic principiile justiției distributive configurează un anumit model de justiție socială care se poate realiza practic prin aplicarea unor instrumente și/sau proceduri teho-juridice. Ca urmare, strict din perspectiva ideonomică se poate imagina un sistem normativ bazat pe principiul egalizării veniturilor întregii populații. Din punct de vedere socionomic se poate construi un sistem de drept care să favorizeze persoanele dezavantajate prin intermediul unor norme de protecție speciale, caz în care s-ar ajunge la paradoxul fundamentării sistemului de echitate prin măsuri de inequitare. La limită, politonomia poate asimila echitatea socială cu libertatea și/sau egalitatea economică a indivizilor potrivit principiului clasic al liberalismului, *laissez faire-laissez passer*. Din perspectiva fenomenologiei dreptului, justiția distributivă nu poate fi definită decât politonomic pe de o parte, pentru că echitatea are valoare socială și pe de altă parte, pentru că instituțiile juridice de distribuție reflectă norme și principii politice. Jusnomia relevă așadar utilitatea justiției sociale în primul rând

prin faptul că imaginează un ideal juridic de dreptate, în al doilea rând pentru că organizează juridic instituțiile de echitate și în al treilea rând, pentru că garantează juridic distribuirea dreptății prin intermediul sistemului de drept.

Teză. Conform doctrinei lui Rawls toate bunurile sociale primare (libertate, șanse, avere etc.) trebuie distribuite egal în toate cazurile cu excepția celor în care distribuția inegală trebuie făcută în beneficiul celor mai puțin avantajăți (Rawls, 1971, p. 303).

Jusnomia abordează fenomenologic justiția socială ca pe o formă specifică de echitate orizontală, întrucât justiția aplică norme și proceduri tehnico-juridice necesare pentru a se asigura un tratament juridic egal pentru persoane politic egale. Dacă ne situăm strict la nivel ideonomic, putem considera că echitatea orizontală este o formă de justiție distributivă întrucât implementează principiile de drept stabilite de politică pentru a reglementa juridic obligațiile cetățenilor față de stat. Din perspectivă socioeconomică însă, echitatea orizontală ni se înfățișează ca o formă de justiție procedurală, întrucât implementează principiile de drept fixate de politică prin care se instituie obligații ale statului (autorităților publice) față de cetățeni. Fenomenologia dreptului relevă faptul că justiția socială se realizează și ca un tip de echitate verticală, în sensul că ea reflectă în cea mai mare măsură normele și principiile de drept conform cărora politica are obligația de a redistribui averea națională către cetățenii defavorizați. Echitatea socială apare astfel ca fiind, *in essentia*, un concept politonomic deoarece exprimă politica egalității ca egalitate politică; de altfel, niciun sistem de drept rațional n-ar putea justifica echitatea la nivel social, prin aplicarea unor norme inechitabile la nivel individual. Ori de câte ori o inechitate nu a putut fi validată în drept, ea a fost justificată politic prin necesitatea menținerii egalității sociale, *exempli gratia*, prin aplicarea unui sistem de taxare progresivă pe venit, care să permită redistribuirea bogăției în folosul indivizilor dezavantajați.

Echitatea socială ca expresie demonomică a justiției, se realizează în sens procedural, printr-un ansamblu de jurisdicții conform cărora statul își execută obligația de a distribui corect resursele, bunurile sau valorile de interes public către toți beneficiarii unei anumite politici publice. În funcție de modul de reglementare a redistribuirii, justiția procedurală este definită în moduri diferite. În cazul în care reglementarea juridică se bazează pe conceptul universalist de dreptate, potrivit căruia cetățenii egali au drepturi egale, ajungem la ideea că justiția are numai obligația de a asigura acest tratament de egalitate. Dacă echitatea socială este reglementată juridic pe baza principiului beneficiilor selective ajungem la concluzia că justiția se poate înfăptui prin tratarea fiecărui individ conform unor circumstanțe specifice, pe baza unor criterii definite și relevante. În cazurile în care dreptatea este legiferată ca modalitate de tratament a unei persoane în funcție de nevoile acesteia, justiția devine evident un tip de serviciu social personalizat. De aceea în fenomenologia dreptului trebuie făcută distincția dintre conceptul de echitate în sens politonomic, care se referă la teleologia sistemului de drept (ca scop final al politicii) și conceptul de echitate în

sens socio-economic, care se referă la normele și procedurile juridice de înlăptuire a dreptății (ca scop final al dreptului). Fenomenologia dovedește că principiile politice s-au reflectat în toate sistemele juridice prin care s-a reglementat echitatea socială, a prevalat întotdeauna asupra oricărui altor principii; se știe că în momentul în care politocrația a impus proprietatea de stat, toate normele și procedurile de drept s-au (re)structurat conform acestui principiu și viceversa; când sistemul politic a permis proprietatea privată, s-au restructurat instituțiile juridice. Aceste fenomene politice prin excelență duc la concluzia că funcția demogonică (de construcție) a justiției sociale se realizează întotdeauna prin norme și/sau instituții care își dovedesc caracterul politic prin faptul că sunt mai permissive în statele de drept, și dimpotrivă mai opresive, în cadrul statelor totalitare.

Fenomenologia politică a dreptului trebuie să soluționeze și problema ambiguității conceptelor utilizate pentru definirea echității sociale; dacă la nivel ideologic pot fi considerate adevărate atât premiza că oamenii sunt egali, cât și premiza că societatea este echitabilă, de multe ori se consideră, în mod eronat, că justiția asigură echitatea ca egalitate între oameni. Să ne amintim de Pareto care atrăgea atenția asupra faptului că omul intră în raporturi sociale (nu raționale), independent de voința lui, ceea ce înseamnă că a doua propoziție din raționamentul anterior este falsă, că societatea nu este echitabilă, și în concluzie că justiția nu exprimă echitatea socială. Pe de altă parte, pentru a se realiza o echitate socială, justiția trebuie să beneficieze de securitate juridică, de stabilitatea sistemului de drept și al garanțiilor oferite de acesta. Fenomenologia dreptului constată însă că echitatea socială nu se poate realiza în condițiile în care securitatea juridică este instabilă. În primul rând securitatea juridică este amenințată (în sens antropologic) de modificarea unor conduite individuale, a comportamentelor deviate care încalcă ordinea juridică. În al doilea rând, securitatea juridică este instabilă (în sens socio-economic) din cauza incoerenței, sau a contradicțiilor, dintre norme și instituții juridice. În fine, securitatea juridică depinde în cea mai mare măsură de stabilitatea sistemului de drept (în sens politologic), deoarece acesta are misiunea de a formaliza juridic modificările din sistemul politic.

Ipoteză. Potrivit lui P. Roubier, securitatea juridică se manifestă ca o necesitate profundă așa cum se manifestă legea pentru natură, întrucât ea formează un scut juridic împotriva anarhiei (Roubier, 1946, pp. 267-269).

Pentru a se realiza *de facto*, echitatea socială trebuie să se regăsească ideologic în conținutul politicilor publice și, socio-economic, în instituții organizate cu scopul de a soluționa inechitățile sociale. Fenomenologic putem constata că aplicațiile dreptului se restrâng din ce în ce mai mult în favoarea unei justiții sociale cu caracter extranormativ, mai exact, a unui tip de justiție care nu este de natură juridică. Acest tip de justiție nonjuridică se realizează prin intermediul unor instituții sociale organizate sub forma gestiunilor colective, a întreprinderilor de cogenerare a serviciilor publice, ca asociații de comunicare, sau ca structuri de control social asupra utilizării fondurilor publice. Pentru fenomenologia dreptului acest tip de justiție

socială este important în primul rând prin faptul că formele inovative de echitate socială (ca tip de justiție non-juridică), reflectă un fenomen politic inedit, marcat de rolul din ce în ce mai mare pe care-l au instituțiile sociale în distribuirea justiției. În al doilea rând, se pot observa schimbări în structura autorităților administrației necesare pentru a se realiza justiția socială în conformitate cu principiile politice dezirabile între stat și cetățeni. Politocrația, care în sens organizațional cuprinde instituțiile și autoritățile publice, este aceea care stabilește normele de drept „utile” în distribuirea echității sociale. Utilitarismul procedurilor tehnico-juridice de distribuire a echității este necesar în primul rând pentru politocrație, ca autoprotecție și în al doilea rând, pentru sociocrație, ca formă de adaptare. Din aceste motive în cadrul sistemului politic instituțiile juridice sunt cele mai instabile: sub aspect ideonomic ele își modifică permanent deciziile și politicile publice; sub aspect socionomic ele se află permanent în restructurare sau reorganizare; din perspectivă politonomică sunt instrumente de execuție a deciziilor politice. Pentru politocrație este absolut indiferent modul în care autoritățile și instituțiile publice distribuie justiția, atâta timp cât ele își realizează misiunea de a menține la un nivel acceptabil echitatea socială. În acest scop politocrația instituționalizează diferite tipuri de structuri nonstatale menite să realizeze o formă de echitate într-un segment limitat al societății; sunt edificatoare în acest sens instituțiile de echitate de tipul parteneriatului public-privat, formele instituționalizate de participare a cetățenilor la elaborarea politicilor publice și organizațiile nonguvernamentale cointeresate în implementarea unor programe sociale. Pentru politocrație prezintă importanță echilibrul puterilor deoarece, pe de o parte, inechitatea în raporturile dintre puteri se reflectă în caracterul instituțiilor care realizează justiția (legislativ, executive sau judiciar), iar pe de altă parte, pentru că aceste inechități demonstrează faptul că justiția este reglată politic (nu juridic). Scopul fenomenologiei politice a dreptului este acela de a scoate în evidență consecințele politice asupra justiției generate de apariția și acutizarea unor relații „inechitabile” între puteri care duc pe de o parte, la decredibilizarea justiției, iar pe de altă parte, la apariția unor instituții de supraechitate, cu caracter colegial care intervin în reglarea echilibrului puterilor.

Argument. Potrivit teoriei lui H. Maurer, principala caracteristică a administrației moderne este faptul că ea exprimă un acord social (Maurer, 1986, p. 40).

Teza 2. Cu privire la evaluarea modelelor administrației statului prin prisma raporturilor cu agenții administrați, se poate consulta Rouban (1999).

Fenomenologia dreptului reflectă o expansiune puternică a instituțiilor normative necesare realizării justiției ca echitate socială: complexitatea raporturilor sociale a determinat instituționalizarea unor noi structuri de reglementare socială; prestațiile sociale impun anumite corecții normative care, la rândul lor, cer alte tipuri de aplicații juridice; adoptarea unor politici sociale impune tehnici juridice de aplicare. Securitatea juridică este o garanție pentru realizarea funcției demogonice a justiției sociale prin faptul că asigură stabilitate, siguranță și protecție individului. Cadrul conceptual

al ideonomiei este insuficient pentru realizarea în concret a justiției și ca atare, securitatea juridică trebuie dublată de o securitate socială. Această demoechitate bazată pe securitatea socială se realizează printr-un sistem din ce în ce mai complex de instituții normative, juridice și nonjuridice, din ce în ce mai numeroase și mai justițiare. La nivel ideonomic demoechitatea este forma socială cea mai extinsă de apărare a demnității umane întrucât, prin aplicarea principiului securității juridice, sunt protejate drepturile și libertățile fundamentale ale fiecărui individ. Din perspectivă socioeconomică demoechitatea este în sine un tip de securitate socială datorită faptului că justiția socială este asigurată printr-o protecție instituționalizată a persoanei față de diferite riscuri sociale. Dacă avem în vedere corectitudinea, sau echitatea unor forme de protecție socială, intrăm în sfera politonomiei întrucât principiile de organizare și funcționare sunt stabilite de politocrație. O dovadă în acest sens este faptul că politocrația promovează politica de flexisecuritate, ca principiu de echitate socială, prin instituționalizarea juridică a procedurilor de negociere dintre angajați și angajatori cu privire la condițiile de muncă, de retribuire, de asigurări sociale etc. Ca urmare, dacă analizăm corelația dintre politonomie și securitatea socială observăm că echitatea nu exprimă pur și simplu corectitudinea politicilor sociale, ci și corectitudinea funcționării sistemului de securitate socială; altfel spus, securitatea socială este o condiție pentru menținerea *status-quo*ului politic atâta timp cât sistemul politic consideră utilă menținerea securității sociale.

Teză. Securitatea socială este indestructibilă, inalterabilă și probabil nereformabilă. Dezbaterile asupra costului sistemului sunt iluzorii. Nu se poate demonstra că trecerea obligațiilor impuse de securitatea socială pe seama fondurilor mutuale, sau privatizarea lor, ar fi mai eficientă. Reflecția asupra echității este aleatorie (Mînc, 1997, p. 19).

Deși politocrația nu generează justiția, ea este aceea care organizează sistemul de drept pe temeiul unor instituții juridice și a unor jurisdicții menite să elimine normele indezirabile și să impună principii și valori acceptate politic. În plus, tipul de organizare politică generează și tipul de autonomie a justiției, fie prin puterea conferită unei autorități supreme (modelul anglo-saxon), fie prin autoritatea judiciară atribuită într-un domeniu tehnic (modelul francez). La rândul ei jurisdicția, ca instrument pentru înfăptuirea justiției, poate fi analizată din trei unghiuri diferite. Din punct de vedere ideonomic jurisdicția asigură echitatea dacă exprimă corespondența dintre normele și valorile instituționalizate juridic și principiile de dreptate și imparțialitate ale justiției. Din perspectivă socioeconomică, jurisdicția asigură echitatea dacă ea aplică justiția ca instituție de distribuție a dreptății în cadrul sistemului socio-economic dat. În sfârșit, justiția asigură echitatea în sens politic dacă și numai dacă, politocrația instituționalizează dreptatea. Fenomenologic, putem constata însă, că niciodată și niciunde nu a existat o congruență a acestor trei elemente.

Teza 1. Nu există o justiție politică prin care să se asigure independența autorității judecătorești față de guvern sau față de majoritatea politică (Charvin, 2003, p. 3).

Echitatea socială este posibilă dacă și numai dacă, sistemul juridic este just din perspectivă ideonomică, este echitabil din punct de vedere socioeconomic și corect politonomic. Întrucât niciun sistem juridic nu este perfect, echitatea socială pe care nu o poate asigura legea, o poate asigura judecătorul. Rolul creator al judecătorului se manifestă în plan ideonomic prin aceea că el construiește teoretic o situație juridică la care să se poate aplica norma de drept și interpretează norma de drept în așa fel încât ea să corespundă acelei situații. În plan socioeconomic interpretarea dată normei de drept de către judecător poate fi verificată pe parcursul mai multor trepte de jurisdicție pentru a dobândi în final forță de adevăr legal. În sfârșit, din punct de vedere politonomic, o decizie a puterii judiciare, prin care s-a interpretat o normă de drept, este o decizie care exprimă și un anumit adevăr politic în virtutea faptului că reglementează o relație socială. Pentru o demoechitate reală rămân în vigoare avertismentele lui J.J. Rousseau care vedea pericolul fuziunii dintre puterea judecătorească și puterea executivă care ar transforma judecătorul într-un tiran. *Mutatis mutandis*, în fenomenologia dreptului pericolul subzistă la nivel politonomic atâta timp cât legiuitorul, ca putere politică, are dreptul de a-și impune propriile principii de echitate socială prin acte normative. Chiar și numai prin interpretarea autentică a normei juridice legiuitorul poate să modifice de fapt principiile și modul de realizare a demoechității. Toate aceste manifestări juridice dovedesc faptul că demoechitatea este un factor fundamental al sociogoniei și un principiu politic al democrației.

Teză. A interpreta legea înseamnă de fapt a o reface (Troper, 1981, p. 40).

3. Corectitudinea jusnomiei

Atunci când abordăm problematica justiției sociale trebuie să ținem seama de faptul că între dreptate și corectitudine nu există un raport de echivalență nici măcar la nivel ideonomic. Justiția socială definește socioeconomic corectitudinea raporturilor dintre membrii societății, spre deosebire de corectitudinea politică, care definește politonomic distribuția puterii între membrii societății. O lege a echității sociale de pildă, ar trebui să definească deontonomic corectitudinea politică prin egalitatea indivizilor în dreptate (ca participare la împărțirea dreptății). De aceea, inechitatea socială generează conflicte în primul rând în ceea ce privește ideonomia justiției; în timp ce sociocrația susține o corectitudine inechitabilă, politocrația încearcă să impună o inegalitate echitabilă. La nivel socioeconomic acest conflict generează un paradox al justiției; pe de o parte sociocrația încearcă să eludeze normele de drept pentru a-și realiza propria justiție socială; pe de altă parte, politocrația apără normele de drept pentru a perpetua in justiția. În istoria dreptului există nenumărate exemple în care politocrația și-a impus propriul sistem de „justiție” încălcând legalitatea, dar niciodată invers. Dacă am accepta paradoxul pascalian conform căruia justiția este posibilă tocmai pentru că in justiția este specifică omului, ar trebui să ne întoarcem la ideea că justiția transcende societății și am ajunge într-un impas datorat faptului că trebuie create instituții de echitate bazate pe alte principii decât dreptatea.

Din punct de vedere ideonomic corectitudinea este o normă, un comandament supraempiric (în sensul că este determinat pe cale pur rațională), spre deosebire de corectitudinea justiției, care este o obligație politică, o pseudonormă ce poate fi verificată pe cale empirică. Ca urmare, justiția ca tip de corectitudine politică trebuie să se realizeze prin intermediul unor norme instituționalizate juridic care presupun atât dreptul la echitate, cât și dreptul de a avea acces la echitate. În primul caz, echitatea are semnificație socioeconomică întrucât se referă la egalitatea în drepturi a fiecărui individ; în cazul accesului la echitate, semnificația este evident politonomică, deoarece sistemul politic instituie normele privind accesul la justiție (de pildă numai pentru cetățenii unui stat). Compatibilitatea dintre caracterul socioeconomic al drepturilor și dimenisunea politonomică a realizării efective a acestor drepturi reflectă, în ultimă instanță, corectitudinea justiției sociale. Justiția socială este corectă politonomic ori de câte ori sistemul de drept impune idealul social în plan politic și egalitatea politică în plan social. Fenomenologia politică a dreptului relevă că, în toate cazurile în care idealul de justiție a intrat în contradicție cu un sistem politic, a trebuit să fie înlocuită ordinea juridică, tocmai pentru că idealul de justiție este imuabil. Dacă pentru politocrație corectitudinea justiției este o formă de dreptate impersonală, pentru sociocrație corectitudinea justiției este un mod de a face dreptate unui individ concret.

Dacă justiția socială exprimă o concepție despre dreptate, specifică unui anumit sistem politic, atunci corectitudinea politică presupune ca justiția să funcționeze nu doar în plan ideonomic, (conceptual), ci și în plan socioeconomic (real). Ca urmare, pentru ca justiția să nu rămână doar un principiu ideonomic sunt necesare norme, principii și proceduri de aplicare a justiției, care depind însă de politica legiuitorului (sau a legiuitorului politic). J.J. Rousseau a atras primul atenția asupra faptului că politocrația și democrația justiției sunt lucruri diferite; în primul rând din cauza faptului că voința poporului nu se reflectă în normele juridice adoptate de legislatori; în al doilea rând pentru că modul de reglementare a relațiilor sociale este inechitabil (făcând diferențieri între guvernanți și guvernați); și nu în ultimul rând pentru că actele judecătorilor (de aplicare a legii) sunt inechitabile. Prin urmare, justiția socială, în sens ideonomic, nu poate avea ca efect o distribuție a dreptății între indivizi dacă ea nu este reglementată și garantată la nivel politonomic. Discrepanța dintre idealul de justiție și practica justiției nu se reflectă doar în opoziția (contestare) față de modul de distribuție a dreptății, ci și față de justiție ca templu al dreptății. Teoria dreptului natural nu a putut soluționa contradicțiile din sfera (in) justiției sociale prin prisma antinomiei libertate-egalitate, ceea ce a determinat pozitivismul juridic să implementeze în sistemul de justiție raportul fapte-valori sociale. Continuând doctrina weberiană, pozitivismul juridic susține că numai prin cunoașterea dreptății indivizii pot ajunge la dreptate, astfel că, odată parcursă treapta ideonomică se poate atinge și treapta politonomică. Așadar justiția care se află în căutarea dreptății trebuie susținută din punct de vedere politic din moment ce are ca scop realizarea echității sociale. Pentru politocrație justiția este demogonică pentru simplul motiv că asigură echitatea socială indiferent

de modul sau instituțiile juridice, sau non juridice, care realizează actul de justiție. În acest sens este simptomatică instituția medierii care realizează o formă de justiție socială cu mijloace extrajudiciare, dar care naște problema corectitudinii politice a soluțiilor adoptate. Este evident că sub aspect politonomic o soluție adoptată prin înțelegerea părților nu poate avea caracter statal, ci privat, ceea ce înseamnă că statul recunoaște posibilitatea unei justiții paralele. În plus, din perspectiva politonomiei, medierea ca tip de justiție paralelă cu justiția statală pune problema corectitudinii sociale a soluționării conflictelor de către mediatori care nu fac parte din categoria magistraților, cu mijloace și proceduri din afara sistemului juridic. Întrucât este greu de făcut distincția între corectitudinea socială a medierii și corectitudinea juridică a soluționării unui conflict, trebuie acceptat faptul că singurul criteriu posibil rămâne cel politonomic, și anume criteriul utilității sociale a actului de mediere

Argument. Caracterul sociogenic al justiției este foarte sugestiv prezentat de P. Roubier: pentru ca o regulă de drept pozitiv să guverneze societățile umane este necesar ca ea să fie conformă cu un ideal de justiție, altfel ea nu va fi nici respectabilă, nici respectată (Roubier, 1946, p. 184).

Ipoteză. Dacă ar exista o conștiință universală cu privire la un set de norme unanim acceptate cu privire la dreptate și echitate atunci, din punct de vedere ideonomic, nici o lege nu putea fi considerată incorectă. L. Strauss afirmă că în absența unor criterii exterioare celor acceptate de societate, critica socială ar fi conceptual imposibilă (Strauss, 1953, p. 49).

Corectitudinea justiției în sens politonomic, nu înseamnă doar dreptul unei persoane de a se adresa justiției, ci și dreptul acelei persoane de a avea parte de o justiție echitabilă. Deși sintagma pare redundantă, trebuie făcută distincția între justiția ca ideonomie (sistem ideal de realizare a drepturilor și libertăților fundamentale) și justiție ca politonomie (ca sistem de garantare a egalității politice a indivizilor) necesară exercitării drepturilor. Fenomenologia dreptului relevă faptul că accesul la justiție nu presupune și accesul la toate mijloacele procedurale prin care se înlăpătește justiția; instituirea regulilor de desfășurare a procesului precum și reglementarea căilor ordinare sau extraordinare de atac sunt de competența exclusivă a legiuitorului, instituție reprezentativă a politocrației. Așadar, pentru fenomenologia dreptului apare evident necesitatea ca politocrația să garanteze atât dreptul de acces la justiție, cât și dreptul de a beneficia de serviciile justiției, dar mai ales dreptul de a avea parte de o justiție echitabilă. Din punct de vedere socionomic, corectitudinea, celeritatea și publicitatea pot asigura echitatea unui proces, dar nu pot asigura înlăpătarea justiției dacă politonomic nu ar fi garantat dreptul la proces. Desigur că sintagma proces echitabil pare tautologică la nivel ideonomic deoarece, prin definiție, orice proces trebuie să asigure corectitudinea administrării probelor, egalitatea de tratament în respectarea drepturilor părților, imparțialitatea judecătorului și celelalte condiții impuse de sistemul juridic. Prin urmare, noțiunea de proces echitabil este o creație a politonomiei în sensul că procesul este posibil într-un sistem politic pentru

că politocrația asigură prin anumite instituții juridice corectitudinea procesului. La rândul său, dreptul la o justiție echitabilă are caracter politonomic, pentru că presupune în mod necesar, și dreptul la un proces echitabil. Ideonomic se poate imagina o justiție echitabilă în afara unui proces; politonomic, procesul echitabil asigură preeminența dreptului, prin importanța politică pe care o are corectitudinea justiției într-o societate democratică.

Argument. Cf. art. 6 din Convenția Europeană: „Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale de către o instanță independentă și imparțială, instituită prin lege ...”.

În sens ideonomic jurisprudența promovează ideea corectitudinii dreptului și se materializează în efortul juriștilor de a promova principiile echității și dreptății ideale; jurisprudența reflectă numai dimensiunea ideonomică a dreptului spre deosebire de ordinea juridică în care se reflectă caracterul socionomic al dreptului. Fenomenologia dreptului relevă că justiția a determinat la nivel ideonomic cursul istoriei prin deciziile pronunțate de tribunale în momentele decisive ale evoluției societății, în special atunci când politocrația s-a confruntat cu in justiția socială. Jurisprudența a fost și este profund marcată de procesele politice dacă nu cumva este mai corect să spunem că dreptul a fost marcat de politizarea justiției. Dacă există o demoechitate (corectitudine) ca tip de justiție politică atunci trebuie recunoscut și meritul magistraților care au administrat această justiție. Jurisprudența demonstrează că dreptul este, în același timp instrumentul, dar și efectul confruntării dintre politocrație și nomocrație; de aceea în momentele în care evoluția societății devansează instituțiile de drept, jurisprudența se adaptează realității mai înainte ca ordinea juridică să fie modificată, tocmai pentru a salvarda justiția. Deși adaptarea jurisprudenței la realitatea socială este corectă socionomic, ea este incorectă politonomic din cauza faptului că încalcă ordinea juridică. Problema corectitudinii politice se pune și în cazul în care legea nu prevede toate situațiile posibile, dar jurisprudența intervine pentru înfăptuirea justiției sociale și pune în concordanță faptele cu legislația. La fel de problematică pentru fenomenologia dreptului este corectitudinea justiției în cazurile în care jurisprudența este, la rândul ei, depășită de modificările permanente ale legislației.

Ipoteză. Juriștii au obligația să studieze mediul social pentru a vedea dacă regula de drept se aplică, în ce măsură se aplică și să evalueze care sunt motivele apariției normei, care este eficacitatea și dacă nu a căzut în desuetudine (Levy-Bruhl, 1964, p. 87).

Justiția socială are evident efect în virtutea faptului că ea se realizează prin intermediul instituțiilor juridice care reglementează raporturile dintre persoane în scopul de a institui și menține un tip de ordine socială „echitabilă”. Problema echității sociale interesează fenomenologia dreptului din perspectiva raportului dintre politică și justiție. În primul rând, la nivel ideonomic, justiția socială se distinge de echitatea socială, prin faptul că justiția este libertate în actul de dreptate, în timp ce echitatea este dreptate în manifestarea libertății. În al doilea rând, din punct de

vedere socio-economic, justiția socială este o instituție care trebuie să distribuie echitatea în cadrul unui sistem social care instituționalizează inechitatea în primul rând la nivel socio-economic între cei favorizați și cei defavorizați. În al treilea rând, din perspectivă politonomică, justiția socială ar trebui să asigure egalitatea ca principiu de corectitudine politică, în condițiile în care politocrația instituționalizează inegalitatea între guvernanți și cei guvernați. Fenomenologic, justiția socială ca sistem de menținere (garantare) a egalității politice ar fi așadar posibilă dacă și numai dacă, politocrația nu ar interveni nici anterior, nici posterior actului de justiție, ceea ce înseamnă de fapt recunoașterea puterii judecătorești de către puterea politică. Cu alte cuvinte, justiția socială ca egalitate între indivizi se poate realiza numai dacă are un suport politonomic, o normă politică de securitate, care să garanteze obligația politocrației de a respecta legea chiar și atunci când se referă la ea însăși. Ceea ce este important din perspectiva corectitudinii politice a justiției este aprecierea caracterului popular sau dimpotrivă, nepopular, după modul în care ea produce efecte sociale echitabile sau inechitabile. Prin urmare, egalitatea ca principiu al justiției sociale este corectă din perspectivă ideonomică, dar este lipsită de valoare politonomică, atâta timp cât nu se materializează în actul de justiție. Putem adăuga la teoria corectitudinii politice a justiției afirmația lui Alexis de Tocqueville că democrația depinde de modul în care politocrația reușește să concilieze spiritul egalității cu cel al libertății.

Fenomenologia politică a dreptului trebuie să ia în considerare o serie de forme de justiție comunitară, instituționalizate social, diferite (și opozabile) atât față de justiția statală, cât și de față de justiția privată, de tipul legii talionului. Din punct de vedere ideonomic justiția comunitară definește administrarea dreptății în cazul actelor care pun în pericol existența comunității sau a conducătorilor politici ai comunității prin intermediul unei jurisdicții acceptate tacit de către cetățeni și stat. Din punct de vedere socio-economic justiția comunitară abordează delictele sociale ca efect al relațiilor interpersonale și/sau al intercondiționării sociale și funcționează ca o instituție socială menită să repare răul provocat și să refacă relațiile deteriorate la nivelul comunității. Acest tip de distribuție a dreptății numit justiție comunitară cuprinde instituții sociale, norme și proceduri de mediere, forme de negociere, înțelegeri extrajudiciare și chiar acordarea unor recompense către victime. Sub aspectul corectitudinii politice trebuie precizat că statul recunoaște justiția comunitară și, în cazul în care comunitatea n-ar putea realiza acest tip de justiție, se poate recurge la justiția statală. Pentru fenomenologia dreptului este importantă în primul rând semnificația politonomică a justiției comunitare deoarece ea implică participarea la înfăptuirea actului de justiție atât a statului, cât și a comunității. Fenomenul este politic prin excelență deoarece sistemul justiției comunitare reflectă o formă de transfer a autorității judecătorești din sfera publică, în sfera privată. Justiția comunitară încearcă să reconcilieze la nivel ideonomic libertatea individului cu normativitatea juridică, iar la nivel socio-economic, să pună de acord drepturile „naturale” cu constrângerile sociale. În acest sens justiția comunitară se adresează atât structurilor sociale interiorizate ale individului, cât și structurilor sociale instituționalizate de stat. Este evident că politocrația preferă

transferul actului de justiție de la nivel statal la nivelul comunităților locale întrucât se diminuează răspunderea statului față de obligația de a asigura echitatea socială.

Exemple. Modelul Noii Zeelande de justiție comunitară permite participarea familiei la realizarea actului de justiție, alături de reprezentantul poliției și al unui consilier pentru minori. Modelul Waga de justiție comunitară constă într-o serie de întruniri, mediate de un ofițer de poliție, între autorul infracțiunii și victimă. Modelul Canberra de justiție comunitară folosește procedura Waga, dar fără prezența victimei.

Ipoteza 1. În sens larg justiția comunitară impune ca orice persoană fizică sau juridică responsabilă de aplicarea legii să fie instruită și/sau evaluată cu privire la folosirea adecvată a autorității pe care o exercită în așa fel încât să nu existe grupuri sau persoane dezavantajate (Zimmerman și Rappaport, 1988, pp. 725-750).

Ipoteza 2. În sens larg, justiția comunitară presupune acțiuni preventive, tratamente care să includă atât intervenții psihoterapeutice la nivelul psihicului, cât și acțiunea politică la nivel structural (Ramon, 1988, p. 126).

Abordarea din perspectivă fenomenologică a dreptului ridică problema corectitudinii politice a justiției restauratoare, ca formă de realizare a justiției de către instituții nonjuridice, prin participarea directă a părților implicate într-un conflict, cât și a reprezentanților statului și/sau ai comunităților locale, în vederea găsirii unei soluții care să repare prejudiciile cauzate printr-o faptă ilicită. Scopul socioeconomic al justiției restauratoare privește restabilirea și/sau vindecarea victimelor, îmbunătățirea relațiilor dintre victimă și infractor, responsabilizarea infractorilor, refacerea relațiilor din comunitate. Desigur că justiția restauratoare are și o semnificație politonomică în cazul în care inițiativa judiciară este aprobată de autoritățile publice, pentru a implica infractorul în refacerea, compensarea sau restabilirea situației materiale, sociale sau psihice a victimei ca urmare a răului pricinuit prin fapta lui ilicită. Din punctul de vedere al fenomenologiei politice a dreptului, justiția restauratoare acționează pentru refacerea relațiilor sociale afectate de un delict și recunoaște faptul că justiția trebuie să satisfacă nevoile și responsabilitățile tuturor părților implicate: victime, infractori și comunitate.

Ipoteză. Potrivit teoriei lui E. Durkheim există un drept represiv, care afectează persoana și un drept restitativ, care obligă persoana să repare un prejudiciu și care exprimă de fapt ideea de justiție (Durkheim, 1899-1900, pp. 65-78).

Argumente. Richardson și Jordan (1979).

Corectitudinea politică a justiției se pune în discuție ori de câte ori trebuie soluționat conflictul dintre drept, ca ansamblu de instituții ce reflectă o justiție transcendentă, și politic, ca ansamblu de instituții de putere. Din punct de vedere ideonomic nu poate exista nicio diferență între justiția politică și alte tipuri de justiție din moment ce principiile echității, dreptății și imparțialității sunt identice. Din perspectivă sociogenică se poate accepta *lato sensu*, faptul că stabilitatea dreptului este garantată

(susținută) de perenitatea principiilor de echitate socială. Politonomic însă stabilitatea dreptului reflectă capacitatea politocrației de se autoperpetua, astfel că demoechitatea depinde mai mult de justețea (corectitudinea) politică decât de justiția socială. Dacă am accepta existența unui tip de justiție politică, ar trebui să acceptăm de fapt că există mai multe forme ale corectitudinii în drept: una aplicabilă persoanelor politice (parlamentari, miniștrii etc) și alta pentru persoanele non-politice, ceea ce este ilogic. Chiar dacă am lua în considerare criteriul naturii politice a infracțiunii nu s-ar putea justifica o formă de justiție politică atâta timp cât, în sens larg, toate infracțiunile contra ordinii sociale au caracter politic. În fine, corectitudinea (ca și incorectitudinea) politică a justiției poate fi analizată prin modul în care ea își exercită funcția de control, fie în cazurile în care este antrenată răspunderea guvernanților pentru abuzurile de putere, fie dimpotrivă, prin apărarea guvernanților față de atacurile celor care se opun puterii.

Teză. După Rawls, obligația politică este un concept care se aplică numai legislatorilor; toți ceilalți nu au aceste obligații, ci doar îndatoriri naturale. Responsabilitățile, spre deosebire de obligații, „se aplică în cazul nostru fără să se țină seama de actele noastre voluntare” (Rawls, 1971, p. 47).

Bibliografie:

1. Brun, H. și Tremblay, G., *Droit constitutionnel*, Cowansville, Canada: Les Éditions Yvon Biais Inc., 1990.
2. Buche, H., „La nature des principes generaux du droit”, 1962, *Revue de Droit International et de Droit Compare*, no. 2, pp. 55-79.
3. Burdeau, G., *La Democratie*, Paris: Le Seuil, 1956.
4. Charvin, R., *Justice et Politique*, Paris: L’Hermes, 2003.
5. Durkheim, E., „Deux lois de l’ evolution penale”, 1899-1900, *L’Anee Sociologique*, vol. 4, pp. 65-95.
6. Freedon, M., *Drepturile*, București: Editura Du Style, 1998.
7. Friedman, M., *Capitalism and Freedom*, Chicago: The University of Chicago Press, 1962.
8. Levy-Bruhl, M., *Sociologie du droit*, Paris: P.U.F., 1964.
9. Maurer, H., *Allgemeines Verwaltungsrecht*, ediția a 5-a, Munchen, 1986.
10. Minc, A., *Mașinăria egalitară*, București: Editura Du Style 1997.
11. Nozick, R., *Anarhie, Stat, Utopie*, București: Humanitas, 1997.
12. Perelman, C., *Justice et Raison*, Bruxelles: Press Universitaire de Bruxelles, 1963.
13. Ramon, S., „Community Care in Britain”, in Lavender, F. și Holloway, A., *Community Care in Practice*, Chichester: John Wiley & Sons, 1988.
14. Rawls, J., *A Theory of Justice*, Harvard: The Belknap Press of Harvard University Press, 1971.
15. Richardson, J. și Jordan, A., *Governing Under Pressure: The Policy Process in a Post-Parliamentary Democracy*, Oxford: Martin Robertson & Co., 1979.
16. Rouban, L. (ed.), *Citizens and the New Governance. Beyond New Public Management*, Amsterdam: IOS Press, 1999.
17. Roubier, P., *Theorie generale du Droit*, Paris: Dalloz, 1946.

18. Schroder, C. și Glick, N., *Scurtă descriere a sistemului american de guvernământ*, United States Information Agency, 1989.
19. Strauss, L., *Natural Right and History*, Chicago: University of Chicago Press, 1953.
20. Troper, M., „Fonction jurisdictionnelle ou pouvoir judiciaire?”, 1981, *Pouvoires*, pp. 5-15.
21. von Hayek, F., *Law, Legislation and Liberty*, vol. 1, London: Routledge & Kegan, 1982.
22. Weale, A., *Equality and Social Policy*, London: Routledge and Kegan Paul, 1973.
23. Zimmerman, M. și Rappaport, J., „Citizen Participation, Perceived Control and Psychological Empowerment”, 1988, *Journal of Community Psychology*, vol. 16, no. 5, p. 725-750.